

Ivana Dobrivojević,
Goran Miloradović

Ž

Ž

?

Terorizam u Kraljevini Jugoslaviji

Ključno pitanje

Smatrate li da terorizam kao političko sredstvo može biti opravdano?

T

Ovaj modul istražuje fenomen terorizma u Kraljevini SHS / Jugoslaviji u razdoblju od 1919. do 1934. Temu smo izabrali jer smo željeli dotaknuti se borbe između terorističkih organizacija i državnih institucija u društvu koje se bori za demokraciju. Kontroverze se nalaze u različitim percepcijama terorističkih organizacija. Dok se država, političke elite i većina populacije snažno protive terorizmu, manjina teroriste smatra 'borcima za slobodu'.

I

1. Učenici će prepoznati terorizam kao sredstvo za postizanje političkih ciljeva.
  2. Analiziranje povijesnih izvora
  3. Uočiti veze između političkih prilika i terorizma
  4. Uspoređivanje terorizma nekada i danas
-

C

Učenici će steći spoznaje o terorističkim aktivnostima različitih političkih grupa u Kraljevini SHS.

č

90
minuta

Korak 1. učenici će se upoznati s temom kroz kontekst i pitanja, dobit će izvore za svoju grupu i sve fotografije

Korak 2. podjela učenika u grupe i analiza izvora

Korak 3. izlaganje zaključaka svake grupe

Korak 4. diskusija

Korak 1

Oluja misli

O š

Teorijsko tumačenje terorizma

N ž

Teror: vladavina nasilja, progoni, tjelesno ugrožavanje i uništavanje protivnika, strahovlada

Terorizam: sustavno korištenje nasilja i zastraživanja u političke svrhe ili radi iznude novca

Terorist: onaj koji vrši teror, pripadnik terorističke organizacije

Ivan Klajn, Milan Šipka, Veliki rečnih stranih reči i izraza, Novi Sad 2006.

Jugoslavija (Kraljevina SHS) nastala je na mirovnoj konferenciji u Parizu 1919. Kao i druge novostvorene države bila je dio rješavanja pitanja sigurnosti u Europi. Od Baltika do Sredozemnog mora stvoren je pojas novih država koje su bile pod za titom pobjedničkih država u Prvom svjetskom ratu. Svrha toga pojasa država bila je sprječavanje sovjetske ekspanzije u Europu, revanšizam poraženih država i otpor talijanskoj ekspanziji na Balkan.

Kao dio toga tzv. francuskog sustava Jugoslavija je ispunjavala sve tri svrhe. Prijetnje Jugoslaviji stizale su iz Italije i Sovjetskog Saveza, a od 30-ih godina i iz Njemačke. Neposrednu osnovu za napade pružale su i susjedne države: Mađarska, Bugarska i Albanija. Ekstremne nacionaliste u Jugoslaviji, nezadovoljne novim granicama, stalno je podržavao SSSR. U zemlji je stvoren niz nezadovoljnika novom državom uključujući i terorističke organizacije. Najaktivnije su organizacije bile Komunistička partija, VMRO i ustaše, a albansko se nezadovoljstvo izražavalo stalnim oružanim otporom niskog intenziteta. Teroristički napadi na Jugoslaviju javljaju se od njenog osnutka, svoj vrhunac doživljavaju tijekom tridesetih godina.

P

- Pokušajte definirati terorizam.
- Koja je razlika između terorista i borca za slobodu?
- Pokušajte objasniti kako ista osoba može u jednoj zemlji biti nazivana teroristom, a u drugoj borcem za slobodu? Pokušajte dati neke primjere.
- Koji su (negativni) učinci terorizma?
- Kako država najčešće reagira na terorizam?
- Znaš li neke suvremene terorističke organizacije i teroristička djela?

Izvor 1

A M (1919. 1934.)

„Statistika terorističkih akcija s ove strane granice pokazuje da je u razdoblju 1919.–1934. na jugoslavenskom teritoriju počinjeno 467 napada, terorističkih akcija i sl. koje je organizirao VMRO., tijekom kojih je ubijeno ili ranjeno 185 služenih lica i 253 građana, nevinih osoba.“

Prisjetimo se samo nekih od terorističkih akcija: masakr seljaka u selima Kadrifalkovo i Suvodol, gdje izgubljeno 35 ljudskih života, ubojstvo generala Mihajla Kovačevića u tipu i ubojstva još desetak drugih vođa granice raznih vojvotina; zatim 10 terorističkih napada u javnim zgradama (kavanama i restoranima) koji su odnijeli 94 života, kao i drugih 28 napada usmjerenih protiv željeznice i njene imovine.“

VMRO – Unutrašnja makedonska revolucionarna organizacija utemeljena krajem 1893. u Solunu. Nezadovoljna Nejskim mirovnim ugovorom organizacija je pokušala terorističkim metodama promijeniti granice na Balkanu.

Izješće rezultata makedonskih komitskih akcija, 1. prosinca 1934. AJ, 37(Milan Stojadinović)-27-174

Izvor 2

T č MRO-

“U noćima između 30. i 31. svibnja 1932. godine postavljene su u Beogradu 4 paklene mine i to u Ulici Miloša Petrovića, u nedovršenoj zgradi kotarskog ureda za osiguranje radnika u Nemanjinoj ulici, na ogradi II. muške gimnazije i kod kaminarije u ulici Jakovljevića u blizini nove zgrade skupštine u Ulici kralja Aleksandra, od kojih su samo dvije i četvrta eksplodirale... dok su dvije na vrijeme opaljene i demontirane. Dana 30. rujna 1932. godine došao je u Oficirski dom nosač Kresović s dva mala kufera. Služenik Spasenija Božović koja je tamo prala stepenice, upitala je nosača koga traži, a on joj je odgovorio da je od nekog gospodina na ulici dobio naređenje da s tim kuferom sađe kapetana Rankovića. Spasenija, ne znajući toga kapetana, uputila je nosača u vrt da tamo sađe, i on je neko vrijeme čekao, a poslije se opet vratio u predvorje govoreći joj da viđene ne može čekati pa da se opet nakon kratkog vremena ovamo vratiti. Na to se Kresović uputio prema izlazu da izađe. U taj čas u predvorju je odjeknula silna eksplozija koja je bila uzrokovana eksplozijom paklene mine koja se nalazila u kuferu. Nosac Kresović pao je smrtno pogođen i kratko vrijeme iza toga umro od zadobivenih povreda, dok je Spasenija Božović bila teško povrijeđena. Ta je eksplozija nađinila na samoj zgradi i pokostvu tetu od 122 770, 24 dinara, kako se kasnije utvrdilo. Nosač u Kresović u ta je eksplozija otrgla obje noge, potrgala krvne sudove na nogama i desnoj ruci pa je tako nastalo jako krvarenje zbog rane Kresović, neispitan ođjelu i uđinoci, i umro.“

AJ, 135 (Državni sud za zaštitu države) – 100 – 38 / 33.

Izvor 3

N ?

“Noćas oko 22 osoba vodili su nađin granici okraj s banditima koji su pokušali prijeći nađin teritorij. Bande su pomagali bugarski granicari. Okraj je odvio kod karaula Javorčuka u blizini same granice, prema bosiljgradskom kotaru. U borbi su korišćene puške, bombe i puškomitraljezi. Borba je trajala 15 minuta. Banditi su se povukli pod pritiskom puškomitraljeske vatre...Grupu je sađinjavalo pet ljudi. Prema obavijesti koje imam komite bi mogle pokušati prijelaz na drugoj strani krivo-palana kog ili bosiljgradskog kotara. Poduzete su mjere. Bandari s milicijom na terenu“

Nezavedeno, bez naslova, iz 1933; AJ, 74 (Dvor) – 50 - 68.

Izvor 4

F

MRO-

„Nebrojeni protesti u Sofiji kojima se tražilo da bugarska vlada provjeri terorističke kampanje VMRO-a, ostali su bez rezultata. Jugoslavenskoj vladi nije preostalo ništa drugo nego da osigura vlastiti teritorij od upada i zahtjeva za povlačenje svojih granica utvrđujući gotovo kompletnu granicu prema Bugarskoj, nekih 400 km, uz značajne troškove (oko 200 milijuna dinara). Također, jačanje i kontinuirani nadzor nad granicom, željezničkim linijama i javnim zgradama u područjima u blizini bugarske granice zahtijevali su značajna financijska sredstva (oko milijardu dinara tijekom petnaest godina).

Izveštje rezultata makedonskih komitskih akcija, 1. prosinca 1934.

Izvor 5

A

“Kralj Aleksandar ubijen je 9. listopada u Marseju, nekoliko minuta po to se iskrcao s komandnog broda eskadre Dubrovnik” kojim je doplovio iz Jugoslavije. Zbog kriminalnog nehata francuskih vlasti, Njegovo Velikanstvo zajedno s francuskim ministrom inostranih poslova Barthouom olako je tretirano ubojica, koji je u međuvremenu identificiran kao pripadnik Makedonske revolucionarne organizacije (VMRO-a) i koji je sigurno predstavljao oružje u rukama onih hrvatskih izbjeglica kojima su Italija i Mađarska u proteklih 7 godina pružale utočište i gostoprimstvo. Naoružan automatskim pištoljem ubojica je uspio probiti se kroz red policajaca i gardista, koji su stajali na rastojanju od otprilike četiri i po metra, popeti se na platformu kraljevskog automobila i ispaliti dvadesetak metaka, prije nego što ga je pogodio konjički asnik iz pratnje. Masa ga je zatim kamenovala.”

Godišnji izveštaj Nevila Hendersona, britanskog poslanika u Beogradu, za 1934. godinu, Ž. Avramovski, Britanci o Kraljevini Jugoslaviji, t II, Zagreb 1988, 263..

P

- Koje su bile terorističke aktivnosti VMRO-a?
- Kako su terorističke aktivnosti utjecale na život običnih ljudi?
- U vrijeme velike ekonomske krize terorizam i borba protiv terorizma uzrokovali su velike financijske gubitke i ogromne vojne investicije. Pokušaj objasniti zašto.

Izvor 1 š

“Bombe su potrebne, one su svrsishodne, one su vremenski imperativ, s njima, s paklenim mašinama, s ubojitim streljivom treba tresti rasklimane zidove krvave kule koja se zove Jugoslavija. Neka bombe kreću, neka se njihov glas razliječe po Hrvatskoj i preko nje, neka njihov broj dnevno bude sto i više.” (Dr. Branimir Jelić, jedan od vođa ustaške organizacije)

Gric. Evropski prilog Hrvatskog domobrana, 4. 06 1932; AJ, 38 (CPB) – 114 – 565.

Izvor 2

“Ustaša ka je dužnost vraćati milo za drago. No ne jednakom mjerom. Ustaše, zapamtite, ustaški se plaćaju: za zub glavom, za glavu deset glava! Tako veli ustaška kraljevska elita.”

Ustaša, lipanj, 1932., AJ, AJ, 135 – 105 – 53 / 33.

Izvor 3

“Iako je udruženje ustaša postavilo sebi kao konačan cilj izdvajanje jednog dijela Kraljevine Jugoslavije iz državne cjeline, ono ne nastoji postići taj cilj političkim, makar i ilegalnim, sredstvima borbe, već je uputilo svoju akciju u pravcu terorističkog zastraivanja širokih slojeva naroda atentatima, ubojstvima istaknutih ličnosti i rušenjem javnih objekata eksplozivnim materijama, naročito javnih prometnih instalacija i sredstava kojom prilikom dolazi do materijalne štete, tjelesnih povreda i ubojstava koja s politikom nisu ni u kakvoj vezi.”

AJ, 135 – 114 – 37 / 34

Izvor 4 T č š

“Po etkom rujna (1931.) došlo je do niza eksplozija bombi na vlakovima koji su dolazili iz Austrije. U noć i 2. srpnja bomba je eksplodirala u ekspresnom vlaku München – Beograd, koji je prošao kroz Austriju. Do eksplozije je došlo dok je vlak stajao u Zemunu, posljednjoj postaji prije ulaska u Beograd. Dva su odrasla muškarca i jedan dječak poginuli, a jedna je žena smrtno ranjena. Jugoslavenske željezničke vlasti odmah su odlučile na granici zadržati sve putnike i vagoni koji dolaze iz Austrije i sljedećeg dana otkrile su eksplozive u dva vagona, kod Jesenica na austrijskoj granici. Vagoni su uklonjeni na sporedni kolosijek, ali pretragom nisu otkrivene još dvije bombe koje su bile sakrivene iza sjedala i koje su eksplodirale nekoliko trenutaka kasnije.”

Godišnjo izvješće Nevila Hendersona, britanskog poslanika u Beogradu, za 1931. godinu, Z. Avramovski, Britanci o Kraljevini Jugoslaviji, t II, Zagreb 1988, 26.

Izvor 5

“Kao rezultat duge serije eksplozija bombi koje su ubijale putnike i uništavale vagoni, nijednom stranom vagonu u srijedu nije bilo dozvoljeno prijeći jugoslavensku granicu. Putnici na svim vlakovima iz drugih zemalja, osim ekspresnog iz Italije, bili su obavezni presjesti u jugoslavenske vagoni.”

“Jugoslavenija zaustavlja strane vagoni”, Journal, Atlanta, 6. 8. 1931; AJ, 38 – 414 – 565.

Izvor 6 š č

“Kao posljedica organiziranja i obučavanja ustaša bio je niz terorističkih djela izvršenih u Jugoslaviji. Među njima jesu: ubojstvo Tonija Legela, direktora lista Novosti u Zagrebu, ubojstvo policijskog agenta Josipa Keca i pokušaj ubojstva policijskog agenta Josipa Bana koji je teško ranjen; ubojstvo policijskog agenta Matije Trebskog i pokušaj ubojstva policijskog agenta Frane Blagovića. Sve se ovo dogodilo u 1929. godini. Zatim, u 1930. godini pokušaj atentata paklenim strojem na željezničkoj pruzi Strizivojna – Vrpolje – Mihanovci (pakleni stroj je trebao eksplodirati za vrijeme prolaska vlaka kojim je i loizaslantstvo seljaka u Zagreb). Poslije toga u 1931. godini dolazi do eksplozije paklenog stroja u zgradi banovine u Zagrebu i ubojstvo Andrije Berića, predsjednika općine u Novoj Gradini. U 1932. godini slijedi eksplozija u vagonu 2. klase na liniji Osijek – Vinkovci, eksplozija na pruzi Beograd – Zagreb te u Zagrebu pred pravoslavnom crkvom i u dvoritu 32. pjevačice adrijskog puka. U 1933. godini dolazi do eksplozija paklenog stroja u policijskom komesarijatu u Koprivnici od koje je jedan policijski agent poginuo, a dvojica teško ranjena. Poslije toga dolazi ubojstvo bivšeg ministra i narodnog poslanika Mirka Najdorfera u Zlataru, eksplozija paklenog stroja u Goli, na željezničkoj pruzi kod Zaprešića i a itd....”

Nezavedeno, bez naslova, iz 1933; AJ, 38 – 103 - 240

P

1. Koristeći izvore, pokušaj objasniti zašto ekstremni nacionalisti sanjaju o raspadu Jugoslavije.
2. Analizirajući izvore, pokušaj pronaći sličnosti između terorizma danas i ustaškog terorizma.
3. Koji nam izvori pokazuju otvorenu suradnju između dvije terorističke organizacije?
4. Koristeći date izvore, pokušaj zaključiti koje su zemlje (direktno ili indirektno) podržavale ustašku organizaciju.

Izvor 1

P č M !

Porobljeni makedonski narod u dravi kralja Aleksandra Karaorovića proivljava teke dane. On je potihostavljen izvan zakona: tuku narod bez suda i presude, ugnjetavaju i pljačkaju bez zakona i ikakvog ljudskog i građanskog prava. Strah i trepet caruju danas u Makedoniji. Monarhisti kao i militantna klika u Beogradu odlučila je ognjem i mačem ugušiti makedonski duh i u krvi zatrti makedonsku nacionalnu svijest. Svakog dana padaju glave, svakoga dana policija i andarmerija tuku ljude nasred ulice. Svakog se dana mirni Makedonci izvlače iz domova, iz zatvora da bi ih nakon nekoliko minuta strijeljali andari srpskog kralja.

Nikakva sigurnost života ni imovine danas u Makedoniji ne postoji. Tim vrednotama danas raspolaže jedino policija i andari. Svi su sumnjivi, svačiji je život ugrožen. Nitko ne zna hoće li živ osvanuti i živ omrknuti. Beograd zločinac koji uti o svemu tome. Inače blagoglagoljiv i glasan beogradski tisak mrtvo uti o tim stranim maltretiranjima i ubojstvima. Ako i ta i objavi o bezbrojnim zlodjelima, pripisuje ih Protogerovljevim „revolucionarima“ iz Sofije (...).

Narod se nalazi u očajnom položaju. S jedne strane Protogerov* alje svoje atentatore u akciju, od kojih stradavaju jedino nevini Makedonci, s druge strane sada njih rešim koristi svaku akciju, uspešno ili neuspješno, kako bi povećao teror koji donosi samo zlo. I tako, po cijenu naših života vodi se rasprava o tome koja je Makedonija, zbog čega pate tek Makedonci, ni u čemu ne sudjeluju i osuđuju djela i jednih i drugih.

Makedonsko delo, Viena, god. III, 25. siječnja 1928, br. 58.

Izvor 2

S š š š

“Opina Biograd na moru grani i sfaisti kom Italijom. Taj naivljate kom mukom mu i se da se, u prvom redu, odupre propagandi faistokog susjeda, jote u muku mu i kako prehraniti sebe i svoju obitelj. Bijeda i siromaštvo mu i Biograd na moru, narod nema nikakve zarade, nema gdje prodati ono malo svojih sirotinjskih proizvoda. Prodati mogu samo u talijanskom Zadru jer mu taj grad stoji pred kućnim pragom. Na i gradovi su mu predaleko, najbliži je ribenik, dalek 100 kilometara, a eljeznice nema. Ova prevelika bijeda, to pravo siromaštvo, to vjeito hodanje u Zadar da prodaju svoje proizvode jest jedan od glavnih uzroka da su stanovnici nasjeli obmani na ih izdajničkih sinova Ovi nagovori e siroma ne seljake neka prime oru je koje im dade (revolver), neka ih sakriju i kad im oni poru e, neka ih upotrijebe, koliko za svoju obranu, toliko jovi e za pomoć njima, jer e brzo do i trenutak kada ce biti oslobođeni te teke bijede koja ih mu i, da e za njih do i ekonomski spas, a isto tako bolja uprava koja ce voditi računa o svim njihovim potrebama i dati im bolji prosperitet života.”

Ekspoze Josipa Antunovića, saborski poslanik sa obraćanja iz 17. ožujka 1933., 43.

Izvor 3

“Pu anstvo, koje je zavedeno, sada dolazi do saznanja da su varljiva bila obe anja koja su se davala Utvr eno je da su odmetnički elementi koji su prebjegli u Zadar, obe avali seoskom pu anstvu u benkova kom i biogradskom kraju da e svi oni koji budu sudjelovali ili pomagali usta ku akciju, nakon njenog uspjeha, kao dobrovoljci dobiti zemlju oko Vranskog podruja, na dr avnom imanju Sokolu i.”

Odmetnička akcija u Severnoj Dalmaciji (15. prosinca 1933.), AJ, 38 – 12 – 42.

Izvor 4

“Iako su neki listovi svojim pisanjem stvorili dojam da je Zagreb dom terorizma, javnost je duboko protiv njega.”

Izveštaj britanskog konzulata u Zagrebu iz 26. prosinca 1934., AJ, FO 371 – 409 - 19547

Izvor 5

J

ć L

(1934.)

“Dana 28. studenog, jugoslavenska vlada dostavila je generalnom sekretaru Lige naroda memorandum s dokumentima o navodnom sudjelovanju ma arskih vlasti. Taj veoma opiran memorandum sadrži, između ostalih, i sljedeće optužbe: da su teroristi u Ma arskoj smješteni u logore uz znanje i pristanak ma arskih vlasti; da su im pružene olakice za unos oružja, eksploziva i propagandnog materijala u Jugoslaviju; da su pod vedrim nebom obavljani upotrebi vatrenog oružja što nije moglo biti nepoznato ma arskim vlastima; da je izbor zločinaca koji su trebali izvršiti atentat u Marseju izvršen na ma arskom teritoriju iz redova specijalno obučanih terorista.

Debata o tom memorandumu, koja je započela 7. prosinca, protekla je u znaku o trih nesuglasica. U noćima 10. prosinca, nakon dugih i mukotrpnih pregovora lord Curzon, kao izvjestitelj, podnio je prijedlog priopćenja i rezolucije koji su jednoglasno prihvaćeni u Savjetu. Rezolucija je, pozivajući se na obvezu svake države da se bori protiv terorizma i po tuđe teritorijalni integritet i nezavisnost drugih država, ukazivala na to da neki predstavnici ma arskih vlasti mogu, u najmanju ruku zbog nemara, snositi odgovornost za zločin u Marseju, i tražila od ma arske vlasti da kazni one predstavnike vlasti kojima se krivica bude mogla ustanoviti.”

Godišnji izvještaj Nevila Hendersona, britanskog poslanika u Beogradu, za 1934 god. Ž. Avramovski, Britanci o Kraljevini Jugoslaviji, t II, Zagreb 1988, 253 – 254.

P

ć

- Imajući na umu povijesni kontekst, pokušaj objasniti što je potaklo terorizam u međuratnoj Jugoslaviji.
- Kakav je bio stav (međunarodnih organizacija) Lige naroda prema terorizmu?
- Koji su motivi bili najviše zastupljeni u odlučivanju pojedinaca da se okrenu terorizmu?

Š I .
Vlado Černožemski u sredini

Arhiv Jugoslavije, 14 – 27 – 72

A A č
D K (Č) I
š

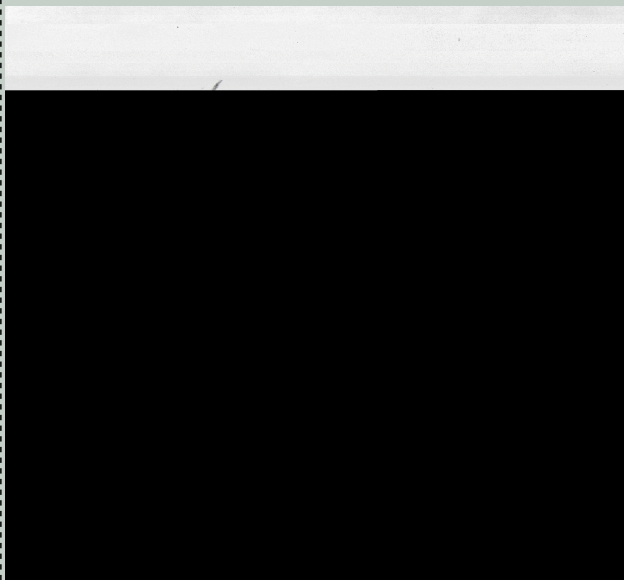

A P ć I š

Bogdan Krizman, Pavelić i ustaše, Zagreb 1978, str. 128

K A L B

Arhiv Jugoslavije, zbirka fotografija

A M

Arhiv Jugoslavije, zbirka fotografija

T

MRO-

Letak VMRO-a

Tekst letka: Makedonija Makedoncima

T

š

NEZAVISNA Država HRVATSKA

Ustaški Poglavnik
Dr. Ante Pavelić
vođa hrvatskog oslobodilačkog pokreta.

Hrvatski narode!

U Novu Europu mora ući Slobodna i Nezavisna Država Hrvatska na čitavom gore označenom prostoru i Povjerenim HRVATSKIM područjima.

Stvaranje NEZAVISNE HRVATSKE DRŽAVE zastupali će na mirovnim pregovorima Dr. ANTE PAVELIĆ, ustaški glavnik, koji je već pred jedno desetljeće hrvatsku narodnu politiku usmjerio prema - danas pobjedničkoj Italiji i mačkoj i koji je JEDINI U STANJU osigurati sretnu budućnost HRVATSKOG NARODA.

Dajmo sve naše povjerenje Poglavniku Dru ANTI PAVELIĆU!

Ustaški letak

Tekst s plakata

N ž H , š . A ć, đ
č
H ! N E ć N D ž H
č č . N š
D ž H ć ć . A ć, š
, č I N č ć
D š . A ć!

Bogdan Krizman, Pavelić i ustaše, Zagreb 1978, str. 336.

P

š

- U vrijeme velike ekonomske krize terorizam i borba protiv terorizma uzrokovali su velike financijske gubitke i ogromne vojne investicije. Pokušaj objasniti zašto?
- Do koje je mjere terorizam promijenio političku situaciju u zemlji?
- Je li država mogla reagirati drugačije? Objasni.
- Tko je i na koji način ugrožavao državu?
- Usporedi kakav je bio stav (međunarodnih organizacija) Lige naroda tada, a kakav je stav međunarodnih organizacija danas prema terorizmu.